

De effecten van de middelbare schooltransitie op het welbevinden en het schoolsucces: een overzicht van de verschillen tussen Nederland en Portugal

Student: Matthijs Heek (S3472493)

Begeleider: J.J. Sijtsma

Tweede beoordelaar: Mayra Mascareño Lara

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Bachelor werkstuk Pedagogische Wetenschappen

Juni 2024

Abstract

This thesis explores the impact of transitioning from primary to secondary school on student well-being and academic success, with a focus on the influence of the age at which students undergo this transition. By comparing the outcomes between the Netherlands and Portugal—countries with distinct educational systems and norms regarding the age of transition—this study provides insights into how these differences affect student experiences. Dutch students typically transition around the age of 12, whereas Portuguese students transition at the younger age of 9. Utilizing a systematic literature review methodology, this research synthesizes findings from ten peer-reviewed articles to examine variations in student well-being and academic performance. The analysis reveals that Portuguese students, who transition at a younger age, consistently exhibit declines in self-concept and self-esteem, in contrast to Dutch students who experience mixed outcomes. Academically, the decline in performance among Portuguese students post-transition is more uniform, whereas outcomes for Dutch students vary significantly, influenced by individual differences. These results indicate that the younger age of transition in Portugal may lead to more pronounced negative impacts when compared to the Netherlands. The study underscores the importance of considering age and developmental stages in educational transitions and highlights the need for tailored support programs to mitigate potential adverse effects on students.

Inleiding

Een van de meest uitdagende overgangen waarmee jongeren worden geconfronteerd, is de overgang van de basisschool naar de middelbare school of middle school (Eccles, 2004; Zeedijk et al., 2003). Leerlingen betreden nieuwe onderwijsomgevingen die over het algemeen groter zijn, minder ondersteunend, competitiever en uitdagender (Cantin & Boivin, 2004; Coelho, Sousa, & Figueira, 2014). Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat de manier waarop leerlingen deze transitie ervaren, hun welbevinden en schoolsucces kan beïnvloeden (Eccles & Roeser, 2011).

Hoewel de meeste leerlingen op enig moment van school wisselen, variëren systemen over de hele wereld aanzienlijk. In Nederland vindt deze overgang plaats rond de leeftijd van 12 jaar en in Engeland op 11-jarige leeftijd, terwijl in de Verenigde Staten de leeftijd en het leerjaar van overgang per school en per staat verschillen, waarbij kinderen tussen de leeftijd van 10 en 14 overgaan naar een midden- of middelbare school. In Portugal vindt de overgang naar de middelbare school zelfs nog eerder plaats, meestal op 9-jarige leeftijd (Donaldson, Moore & Hawkins, 2022; Coelho & Romão, 2017).

In studies naar het effect van de leeftijd van kinderen op hun ontwikkeling is aangetoond dat kinderen, naarmate ze ouder worden, veranderingen beter lijken te kunnen verwerken, omdat zij gemiddeld genomen vaker zijn blootgesteld aan eerdere ingrijpende levensveranderingen zoals een verhuizing of een ouderlijke echtscheiding (Andrews & Bishop, 2012). Bovendien blijken kinderen tijdens de vroege adolescentie cruciale vaardigheden te ontwikkelen, zoals emotionele intelligentie (Adeyemo, 2005) en zelfregulatie (Symonds, 2009). Het vermogen om adequaat met veranderingen om te gaan en de ontwikkelde vaardigheden kunnen noodzakelijk zijn om succesvol de uitdagingen van de schoolovergang te doorstaan.

De leeftijd waarop de overgang wordt gemaakt heeft dus invloed op hoe deze overgang wordt ervaren. In dit kader is het relevant om verschillen tussen verschillende systemen te onderzoeken. Dit onderzoek richt zich op Nederland en Portugal, twee landen met onderscheidende onderwijssystemen.

Het primaire doel van deze studie is om de verschillen in de ervaringen van middelbare schooltransities tussen Nederland en Portugal te onderzoeken, met een specifieke focus op het welbevinden van leerlingen en hun schoolsucces. Dit onderzoek beoogt bij te dragen aan een beter begrip van hoe onderwijssystemen de overgangsprocessen van leerlingen beïnvloeden. De hoofdvraag voor dit onderzoek is: *“In hoeverre verschillen de middelbare schooltransities in Nederland en Portugal?”*

Hierbij wordt er gewerkt met de volgende deelvragen:

1. In hoeverre verschilt het welbevinden van leerlingen na de schooltransitie?
2. In hoeverre verschilt het schoolsucces van leerlingen na de schooltransitie?

Welbevinden en schoolsucces zijn belangrijke pijlers tijdens de overgang naar de middelbare school. Het welbevinden, gedefinieerd als de algemene psychologische, sociale en fysieke toestand, kan toenemen wanneer er wordt voldaan aan de basisbehoeften van autonomie, competentie en verbondenheid volgens de zelfdeterminatietheorie (Ryan & Deci, 2000). Ander onderzoek toont aan dat leerlingen die een positieve schooltransitie ervaren, een beter zelfbeeld en minder psychosomatische klachten vertonen, wat ook kan duiden op een beter algemeen welbevinden (Suldo et al., 2015). Schoolsucces wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de academische prestaties van leerlingen. Daarnaast kan er hierbij ook worden gekeken naar de mate waarin leerlingen betrokken zijn bij leerprocessen en het vermogen om academische uitdagingen aan te gaan. Onderzoek van Benner (2011) laat zien dat een negatieve ervaring tijdens de schooltransitie kan leiden tot mindere betrokkenheid en academische prestaties op school. Dit kunnen beide indicatoren zijn voor een verminderd schoolsucces.

Onderwijssysteem Nederland

Het Nederlandse onderwijssysteem is verdeeld in het basis- en middelbaar onderwijs. De basisschool wordt gevolgd tussen de 4 en 12 jaar. Het middelbaar onderwijs begint rond de 12 jaar (Naaijer et al., 2016). In Nederland wordt gewerkt met een gedifferentieerd onderwijsstelsel. Dit stelsel wordt gekenmerkt door vroege selectie en sortering in gestuurde onderwijsroutes vanaf de eerste jaren van het voortgezet onderwijs. Het gedifferentieerde onderwijsstelsel is het minst voorkomende stelseltype in Europa (Naaijer et al., 2016).

Het gros van de Nederlandse leerlingen heeft de basisschool doorlopen rond de leeftijd van 12. Aan het eind van de basisschoolperiode krijgen leerlingen een schooladvies voor een onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs. Dit systeem poogt de capaciteiten van leerlingen aan te laten sluiten bij het schooladvies voor een onderwijsniveau. Vervolgens maken kinderen de overstap naar de middelbare school (Naaijer et al., 2016).

Onderwijssysteem Portugal

Het Portugese onderwijssysteem is verdeeld in drie niveaus: pre-school onderwijs, basisonderwijs en secundair onderwijs (Eurydice, 2024). Het basisonderwijs bestaat uit drie cycli. De eerste cyclus is wordt doorlopen tussen de leeftijd van 6 en 9 of 10. In deze cyclus is

er één leerkracht verantwoordelijk voor het onderwijzen van leerlingen. Hierna wordt er overstap gemaakt naar de tweede cyclus. Tijdens deze cyclus krijgen leerlingen te maken met een uitbreiding van het aantal vakken en een toename in het aantal leraren. De tweede cyclus binnen het Portugese basisonderwijs is vergelijkbaar met het begin van de middelbare school in Nederland. In beide landen is er bij de overgang sprake van een toename in het aantal leerkrachten die een leerling krijgt en daarnaast neemt het aantal vakken toe. Om deze redenen is ervoor gekozen om de overgang naar de tweede cyclus in Portugal te vergelijken met de overgang van de middelbare school in Nederland.

De huidige studie richt zich op het in kaart brengen van de verschillen tussen Nederland en Portugal als het gaat om de invloed van de middelbare schooltransitie op het welbevinden en het schoolsucces. Dit wordt onderzocht door middel van een systematisch literatuuronderzoek. Met de studie wordt beoogd bij te dragen aan het begrip over hoe een vergelijkbare schoolovergang ervaren wordt op verschillende leeftijden en of deze mogelijke verschillen kunnen worden verklaard.

Methode

In dit onderzoek wordt een systematische literatuurreview gedaan. Verschillende studies worden gesynthetiseerd om een specifiek antwoord op de onderzoeksvraag te kunnen formuleren. Voor de uitvoering van de review zijn de richtlijnen van de Prevention Recovery Information System for Monitoring and Analysis gebruikt (Liberati et al., 2009).

Inclusiecriteria

- (1) Enkel Engels- en Nederlandstalige studies worden in beschouwing genomen.
- (2) De studie moet of gaan over de overgang naar “middle school” in Portugal of over de overgang naar de middelbare school in Nederland.
- (3) Publicaties uit alle jaren worden meegenomen
- (4) De studie moet iets zeggen over het effect van schooltransities op schoolsucces, welbevinden of gerelateerde termen
- (5) Transitie binnen andere vormen van onderwijs, zoals speciaal onderwijs, worden enkel meegenomen wanneer de transitie op hetzelfde moment plaatsvindt.
- (6) De studie moet peer reviewed zijn.

Zoekstrategie

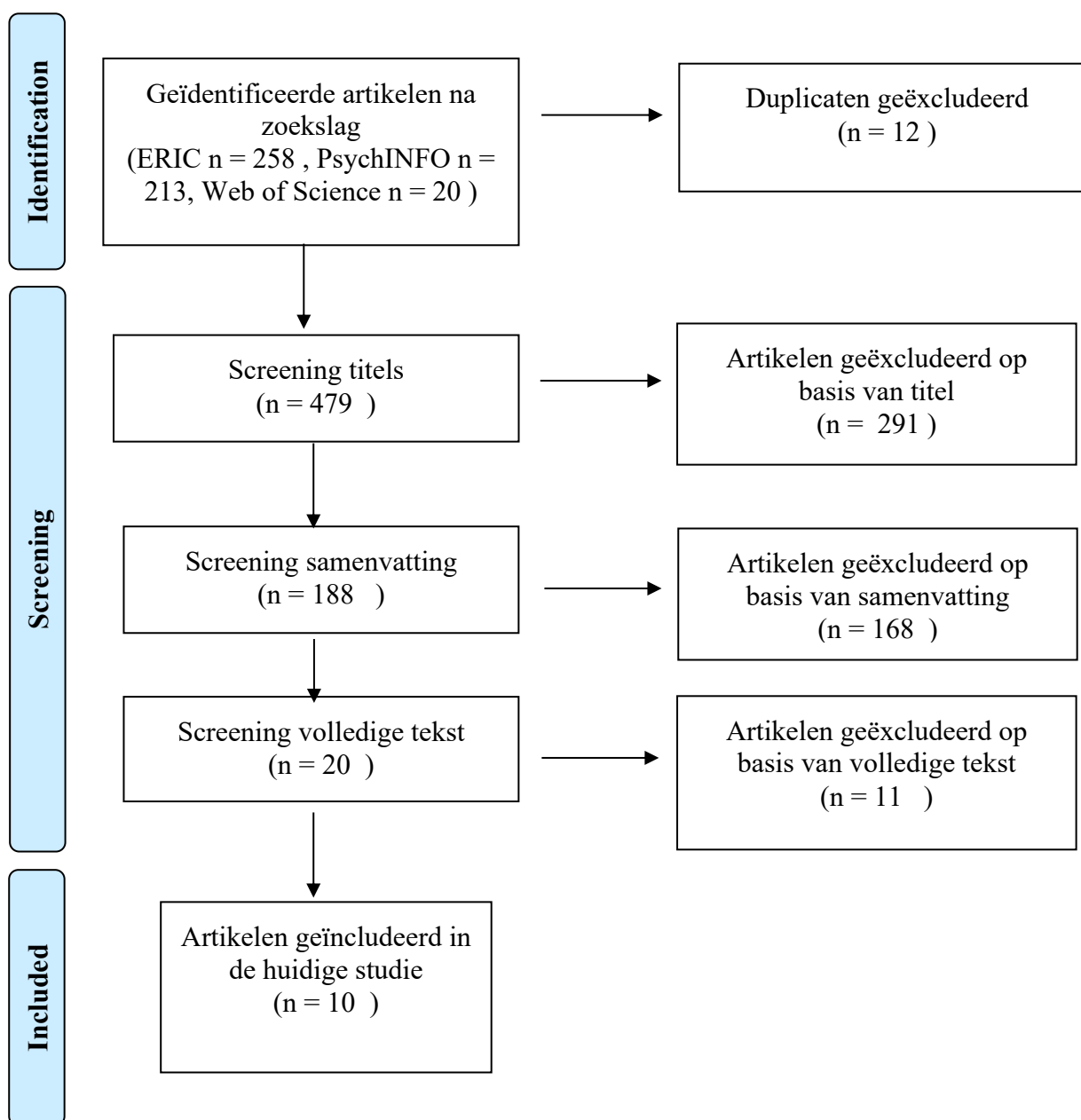
In de zoekmachines van de Education Research Information Center (ERIC), PsychINFO en Web of Science wordt een zoekslag uitgevoerd met de belangrijkste termen. ERIC is gebruikt voor de studie omdat het zich richt op het gebied van onderwijs. PsychINFO richt zich op het gebied van psychologie en is derhalve ook gebruikt. Tenslotte is er gebruik gemaakt van de Web of Science. Deze zoekmachine is multidisciplinair en biedt daardoor een heel breed spectrum aan artikelen. Er wordt ook gezocht met synoniemen van deze termen, afkomstig uit de Thesauri van ERIC en PsychINFO. Voor Nederland en Portugal wordt een aparte zoekslag uitgevoerd. De definitieve zoekslag voor Portugal is:

(“Secondary School Trans*” OR “Secondary Education Trans*” OR “Middle School Trans*” OR (“Trans*” AND “School”)) AND (“Academic success” OR “School success” OR “Academic Achievement” OR “Academic Performance”) AND (“Wellbeing” OR “Welfare” OR “Mental Health”) AND (“Portugal” OR “Portug*”). Voor Nederland is de zoekslag: (“Secondary School Trans*” OR “Secondary Education Trans*” OR “Middle School Trans*” OR (“Trans*” AND “School”) AND (“Academic success” OR “School success” OR “Academic Achievement”) AND (“Wellbeing” OR “Welfare” OR “Mental Health”) AND (“Netherlands” OR “Dutch”).

Naast het gebruik van de zoekslag is er ook een studie geïncludeerd die is gevonden bij het schrijven van de inleiding. Deze studie wordt ook meegenomen in de resultaten (Coelho & Romão, 2017).

Na uitvoering van de zoekslag zijn er 491 artikelen gevonden. Deze artikelen zijn vervolgens gescreend op basis van de inclusiecriteria. In Figuur 2 is de PRISMA Flowchart van de geïncludeerde artikelen weergegeven.

Figuur 2: PRISMA Flowchart van geïnccludeerde artikelen

Allereerst zijn na de zoekslag alle duplicaten verwijderd. Vervolgens zijn alle gevonden artikelen gescreend op respectievelijk de titel, samenvatting en de volledige tekst. Hierbij zijn alle inclusiecriteria in acht genomen en op basis van deze criteria zijn artikelen geëxcludeerd of geïnccludeerd. Artikelen zijn geëxcludeerd op basis van titel wanneer de titel duidelijk aangeeft dat het artikel niet relevant is voor de onderzoeksvraag of als uit de titel blijkt dat het geen Nederlands- of Engelstalige studie is. Artikelen zijn geëxcludeerd op basis van de samenvatting wanneer uit de samenvatting blijkt dat het artikel niet aan de inclusiecriteria voldoet.

Kwaliteitsbeoordeling

Om de kwaliteit van de geïncludeerde studies te beoordelen is er gebruik gemaakt van de methode die Langeloo et al. (2019) hebben toegepast in hun onderzoek. Deze methode beoordeelt de transparantie en focus van onderzoeken. Het voordeel van deze methode is dat zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek ermee beoordeeld kan worden. Hiertoe hebben de auteurs in dit artikel de CASP Qualitative Checklist (2018) aangepast en toegepast. De checklist bestaat uit zeven vragen over het doel, de methode en de resultaten. Met behulp van deze lijst zijn de geïncludeerde onderzoeken beoordeeld op de transparantie. Een onderzoek wordt als transparant beschouwd wanneer er minimaal drie vragen met ja worden beantwoord. De checklist is terug te vinden in de bijlagen.

Met de gebruikte methode wordt ook de focus beoordeeld. Dit wordt gedaan door het doel van deze studie te vergelijken met de studies die geïncludeerd zijn. De focus wordt als positief bestempeld wanneer er in de studie naar minimaal één factor wordt gekeken die ook in dit onderzoek wordt onderzocht. In dit geval is de focus positief wanneer er in het onderzoek wordt gekeken naar een effect van welbevinden of schoolsucces op de schooltransitie. De focus is negatief wanneer er bijvoorbeeld wel wordt gekeken naar effecten op schooltransities, maar niet specifiek naar welbevinden of schoolsucces.

De onderzoeken worden beoordeeld en daarna ingedeeld in vier categorieën (A tot en met D) op basis van de transparantie en focus. De indeling is terug te vinden in Tabel 1. Een studie komt in categorie A wanneer de transparantie als positief wordt beoordeeld en focus van het onderzoek overkomt met de huidige studie. Categorie B geldt voor studies die niet transparant zijn maar waarbij de focus niet overeenkomt met de huidige studie. In categorie C worden studies ingedeeld waarbij de transparantie als positief wordt beoordeeld maar de focus niet overeenkomt en in categorie worden studies ingedeeld wanneer de studie niet transparant is en de focus niet overeenkomt.

Dataextractie

Om de data te analyseren zijn allereerst de belangrijkste kenmerken van alle geïncludeerde artikelen samengevat in een overzicht. In dit overzicht is algemene informatie opgenomen zoals het publicatiejaar en de namen van de auteurs. Daarnaast zijn hierin het aantal participanten en de gemiddelde leeftijd van de participanten vermeld. Verder wordt beschreven of het om kwalitatief of kwantitatief onderzoek gaat en welke instrumenten er zijn gebruikt.

Per studie is beschreven op (1) welk land de studie betrekking heeft en (2) of de studie heeft gekeken naar termen gelijk of gerelateerd aan of welbevinden (WB) of schoolsucces (SS). De belangrijkste bevindingen uit de geïnccludeerde studies worden besproken in de resultaten.

Resultaten

In de huidige studie zijn tien artikelen geïnccludeerd (zie Tabel 1). Vier studies zijn uitgevoerd in Portugal en zes studies in Nederland. Alle studies die zijn geïnccludeerd zijn kwantitatief. De instrumenten in vier studies zijn vragenlijsten, vijf studies bevatten zelfrapportages en daarnaast heeft één studie gebruik gemaakt van secundaire data-analyses.

De gemiddelde leeftijden in de geïnccludeerde studies verschilden per land. Bij de studies gedaan in Portugal ligt de gemiddelde leeftijd tussen de 9,46 en 10,62 jaar. Bij de studies uit Nederland ligt de gemiddelde leeftijd tussen de 10,50 en 16 jaar. De participanten van de studies uit Portugal betreffen kinderen uit het laatste jaar van de basisschool tot aan kinderen die al enkele jaren op de middelbare school zitten. De participanten van de studies uit Nederland betreffen kinderen uit het laatste jaar van de basisschool tot aan het vierde leerjaar van de middelbare school.

Van de tien geïnccludeerde studies zijn er acht ingedeeld in categorie A. In deze studies wordt de transparantie als positief beoordeeld en de focus in deze onderzoeken komt overeen met die van de huidige studie. Twee studies zijn ingedeeld in categorie C. Bij deze studies is de transparantie wel als positief beoordeeld maar komt de focus niet overeen. Het gaat om de studies van Oliveira, do Céu Taveira & Porfeli (2017) en De Bruyn (2005). Bij beide studies wordt er wel gekeken naar een vorm van welbevinden of schoolsucces, maar niet specifiek tijdens de middelbare schooltransitie. Bij alle andere studies is dit wel het geval. Deze studies worden wel meegenomen in het huidige onderzoek omdat de populaties zich wel bevinden in de periode rond de middelbare schooltransitie.

Domeinen

De geïnccludeerde studies worden ingedeeld in domeinen gerelateerd aan welbevinden (WB), schoolsucces (SS) of allebei. De studies in Portugal bevatten één studie die iets zegt over welbevinden, twee studies die gaan over schoolsucces en twee studies die iets zeggen over zowel welbevinden als schoolsucces. Van de studies gedaan in Nederland hebben twee studies betrekking op schoolsucces, twee studies hebben betrekking op welbevinden en twee studies hebben betrekking op beide onderwerpen. De resultaten van de studies zullen per domein en per land worden beschreven.

Welbevinden Portugal

In totaal zijn er drie studies uit Portugal die betrekking hebben op het welbevinden tijdens of na de overgang naar de middelbare school. Alle studies vallen in categorie A van de kwaliteitsbeoordeling.

De studies ondersteunen allemaal de bewering dat de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs een periode is waarin leerlingen kwetsbaar zijn voor negatieve veranderingen. In de studies van Coelho & Ramão (2017) en Coelho, Marchante en Jimerson (2016) werden significante dalingen in het zelfconcept en de zelfwaardering gerapporteerd na de overgang. Deze bevindingen kunnen duiden op een afname in het welbevinden van Portugese leerlingen. De auteurs van deze studies stellen namelijk dat zelfwaardering en zelfconcept belangrijke voorspellers zijn voor het algemene welbevinden. Beide studies hebben dit longitudinaal gemeten, namelijk voor en na de overgang naar de middelbare school. Hierdoor hebben zij kunnen vergelijken hoe de situatie voor en na de overgang is.

Verder blijkt uit de studies uit Portugal dat er wordt gewerkt met schoolaanpassingsprogramma's om onder andere het zelfconcept en de zelfwaardering van leerlingen te vergroten tijdens de overgang naar de middelbare school (Coelho, Marchante en Jimerson, 2016; Coelho, Sousa en Marchante, 2018). De auteurs uit deze studies erkennen de mogelijke daling in het algemene welbevinden na de overgang naar de middelbare school. De studies laten, door meerder metingen te doen rond de periode van de transitie, zien dat schoolaanpassingsprogramma's bijdragen aan vermindering van stress en verhoging van het zelfconcept en de zelfwaardering.

Welbevinden Nederland

Er worden in dit onderzoek vier studies meegenomen uit Nederland die betrekking hebben op het welbevinden van leerlingen. Drie van deze studies vallen binnen de kwaliteitsbeoordeling in categorie A en één studie valt in categorie C.

De studies laten een wisselende resultaten zien met betrekking tot de invloed van de transitie op het welbevinden. Eén categorie A en één categorie C studie vonden een mogelijke afname van het welbevinden van leerlingen in Nederland tijdens of rond de periode van de overgang naar de middelbare school. Het categorie A onderzoek van Poorthuis et al. (2014) rapporteerde door middel van longitudinaal onderzoek dalingen in zelfwaardering. De categorie C studie van De Bruyn (2005) toonde aan dat jonge adolescenten stress en moeilijkheden ervaren in de periode rond de overgang naar de middelbare school. Deze studie heeft gebruik

gemaakt van een cross-sectioneel ontwerp met één meetmoment. Dit maakt het moeilijker om de situatie voor en na de overgang naar de middelbare school te vergelijken.

Twee studies in categorie A laten een mogelijke positieve invloed van de overgang naar de middelbare school op het welbevinden zien. In het onderzoek van Lorijn et al. (2024) werd een positief effect gevonden van de overgang naar de middelbare school op de sociale relaties van leerlingen. Dit hebben zij gemeten door middel van een longitudinaal ontwerp met een meting voor en na de overgang. Het onderzoek van De Moor, Van Der Graaf & Branje (2023) rapporteerde gemiddeld gezien een gezonde identiteitsontwikkeling bij leerlingen tijdens de overgang naar de middelbare school. Zij benadrukken hierbij de rol van ouders, die door steun te bieden een bijdrage kunnen leveren aan een positieve identiteitsontwikkeling en daarmee mogelijk ook aan een beter welbevinden.

Schoolsucces Portugal

Er worden in totaal drie studies meegenomen uit Portugal die betrekking hebben op het schoolsucces. Hiervan zijn twee studies ingedeeld in categorie A en één studie is ingedeeld in categorie C. Twee van de studies zijn ook besproken in de sectie welbevinden in Portugal. Hierbij gaat het om de studie van Coelho & Ramão (2017) en Coelho, Sousa en Marchante (2018).

De studies laten een wisselend beeld zien als het gaat om de invloed van de middelbare schooltransitie op het schoolsucces. De categorie A studie van Coelho & Ramão (2016) laat een mogelijke afname zien van het academisch succes gedurende de transitie. De studie rapporteerde significante afnames in zelfconcept en zelfwaardering tijdens de middelbare schooltransitie. Deze twee begrippen zijn volgens de auteurs belangrijke voorspellers voor het academisch succes. De categorie A studie van Coelho, Sousa en Marchante (2018) laat een verbetering zien in schoolsucces bij leerlingen na uitvoering van een schoolaanpassingsprogramma. De auteurs erkennen een mogelijke daling in het schoolsucces na de middelbare schooltransitie en hebben om die reden dit programma ingezet.

De categorie C studie van Oliveira, Do Céu Taveira & Porfeli (2017) suggereert dat de academische prestaties op de middelbare school afhankelijk zijn van de mate waarin leerlingen geloven dat hun activiteiten, gericht op het verkennen van carrières, zullen leiden tot het vergaren van nuttige kennis en vaardigheden voor hun toekomstige werklevens. Dit onderzoek suggereert dat leerlingen die hogere verwachtingen hadden van hun carrière-exploratie mogelijk betere academische prestaties laten zien, omdat zij door deze verwachtingen gemotiveerd worden om actiever deel te nemen aan schoolse taken.

Schoolsucces Nederland

Er worden in dit onderzoek vier studies meegenomen uit Nederland die betrekking hebben op het schoolsucces van leerlingen. Twee van deze studies zijn ook meegenomen in de sectie welbevinden in Nederland. Dit betreffen de onderzoeken van De Bruyn (2005) en van Lorijn et al. (2024). Drie van deze studies vallen in categorie A en één studie valt in categorie C.

De studies erkennen dat de middelbare schooltransitie een stressvolle periode is voor leerlingen en dat een afname in het welbevinden in deze periode een negatieve invloed heeft op het schoolsucces. De categorie A studie van Van Batenburg-Eddes en Jolles (2013) ondersteunt deze bewering. De resultaten van deze studie tonen aan dat een verminderd emotioneel welzijn geassocieerd is met onder-prestatie op school. Deze relatie is significant, ook na correctie voor achtergrondvariabelen zoals geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en etnische achtergrond. Dit betekent: hoe lager het emotioneel welzijn van een leerling, hoe groter de kans op onderpresteren en dus een afname in schoolsucces. De categorie C studie van De Bruyn (2005) toont aan dat de stress die leerlingen thuis of in de klas ervaren een negatieve invloed heeft op hun academische prestaties. Beide studies hebben echter gebruik gemaakt van een cross-sectioneel ontwerp met één meetmoment. Hierdoor kan er geen vergelijking worden gemaakt tussen de situatie voor en na de transitie. De categorie A studie van Van Rooijen et al. (2017) toont aan dat afstromen naar een lager onderwijsniveau dan geadviseerd in groep 8 vaker voorkomt dan opstromen naar een hoger niveau. Dit suggereert dat leerlingen onder hun kunnen presteerde of dat zij werden belemmerd door bepaalde factoren die mogelijk zijn veroorzaakt door de transitie. De grote hoeveelheid participanten en het longitudinale ontwerp met drie metingen maken de bevindingen uit dit onderzoek betrouwbaar.

Er zijn ook studies in Nederland die geen negatieve invloed van de middelbare schooltransitie op het schoolsucces rapporteren. De eerdergenoemde studie van Van Rooijen et al. (2017) rapporteert ook dat ongeveer twee derde van de leerlingen die niet bleven zitten op de middelbare school, na vier jaar op het niveau zat dat was geadviseerd in groep 8. Dit zou erop kunnen duiden dat de middelbare schooltransitie weinig invloed heeft op het schoolsucces. Daarnaast rapporteert de eerder beschreven studie van Lorijn et al. (2024), die kijkt naar in hoeverre ontwikkelingen in hechting, eenzaamheid en slachtofferschap gerelateerd zijn aan academische prestaties, geen direct effect van deze ontwikkelingen op de academische prestaties. Dit kan erop duiden dat veranderingen in welbevinden geen directe invloed hebben op schoolsucces. De tweede meting is in deze studie echter een halfjaar na de overgang gedaan,

dus dit effect is enkel op korte termijn gemeten. Nader onderzoek is nodig om het effect van deze ontwikkelingen op de academische prestaties op lange termijn te onderzoeken.

Tabel 1*Kwaliteitsbeoordeling en studiekenmerken geïnccludeerde studies*

Studie	Kwaliteitsbeoordeling					Studiekenmerken				
	Categorie	Transparantie	Focus	Land	Gemiddelde leeftijd + leeftijd range	Participanten + percentage jongens en meisjes	Ontwerp + aantal metingen	Instrument	Domein	Belangrijkste bevindingen
Coelho & Romão, 2017	A	+	+	Portugal	9,46 8.5-10.4	377 52.8/47.2	Longitudinaal 4 metingen	Zelfrapportage	WB + SS	<ul style="list-style-type: none"> - Significante afnames in alle dimensies van zelfconcept en zelfwaardering. - Jongens ervaren grotere afnames in emotioneel zelfconcept, meisjes ervaren grotere afnames in academisch zelfconcept.
Coelho, Sousa & Marchante, 2018	A	+	+	Portugal	10,62	743	Longitudinaal	Vragenlijst	WB + SS	<ul style="list-style-type: none"> - Positieve interactie effecten tussen interventie en

					10-13	54/46	3 metingen			<p>academische stress en stress gerelateerd aan leraren en regels.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hogere overgangscijfers en lagere afwezigheidscijfers na de interventie. - Meisjes vertoonden voor de interventie hogere schoolprestaties en lagere afwezigheidscijfers, maar meer academische stress en stress gerelateerd aan leeftijdsgenoten.
Coelho, Marchante & Jimerson, 2016	A	+	+	Portugal	9,62 9-10	1147 54.3/45.7	Longitudinaal 4 metingen	Zelfrapportage	WB	<ul style="list-style-type: none"> - Na de transitie rapporteerden studenten lagere niveaus van zelfconcept en zelfwaardering. - Deelname aan de interventie resulteerde in toename van

										zelfwaardering en sociaal zelfconcept.
Oliveira, do Céu Taveira & Porfeli, 2017	C	+	-	Portugal	10,23 9-13	429 51.7/48.3	Longitudinaal 4 metingen	Zelfrapportage	SS	<ul style="list-style-type: none"> - Positieve relatie tussen carrière-exploratieve verwachtingen en academische prestaties. - Carrièreplanning en zelfeffectiviteit verwachtingen waren negatief geassocieerd met academische prestaties. - Meisjes vertoonden positievere relaties tussen carrièreverwachtingen en academische prestaties.
Poorthuis et al., 2014	A	+	+	Nederland	12,2 11-14	306 47/53	Longitudinaal 3 metingen	Vragenlijst	WB	<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen wiens daadwerkelijke ervaringen niet voldeden aan hun verwachtingen toonden een

										<p>grotere daling in zelfwaardering.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neuroticisme versterkte de afname van zelfwaardering wanneer kinderen minder sociale acceptatie ervaren dan verwacht.
Van Batenburg-Eddes & Jolles, 2013	A	+	+	Nederland	12,5 12-13	1659 55/45	Cross-sectioneel	Vragenlijst	SS	<ul style="list-style-type: none"> - Significante relatie tussen verminderd emotioneel welzijn en onder prestatie op school, ook na correctie voor achtergrondvariabelen.
De Bruyn, 2005	C	+	-	Nederland	13,05 12.6-13.5	749 49/51	Cross-sectioneel	Vragenlijst	WB + SS	<ul style="list-style-type: none"> - Directe negatieve relatie tussen role strains van ouders en leerkrachten en academische prestaties. - Ook indirecte relatie, gemedieerd door academische betrokkenheid.

Van Rooijen et al., 2017	A	+	+	Nederland	11-12 11-16	10907 50.2/49.8	Longitudinaal 3 metingen	Secundaire data-analyses	SS	<ul style="list-style-type: none"> - Meer dan twee derde van de leerlingen die niet bleven zitten, zaten in het vierde jaar van de middelbare school op het geadviseerde schoolniveau. - Afstromen naar een lager schoolniveau kwam vaker voor dan opstromen naar een hoger schoolniveau.
Lorijn et al., 2024	A	+	+	Nederland	11,6 11-13	649 46.4/53.6	Longitudinaal 2 metingen	Zelfrapportage	WB + SS	<ul style="list-style-type: none"> - Studenten waren gemiddeld meer gehecht aan hun leeftijdsgenoten en minder eenzaam na de overgang naar de middelbare school. - Veranderingen in hechting, eenzaamheid of slachtofferschap tijdens de overgang hadden geen significante invloed op de academische prestaties in de

										<p>eerste klas van de middelbare school.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Meisjes presteerden academisch beter dan jongens.
De Moor, Van Der Graaf & Branje, 2023	A	+	+	Nederland	11,6 10.5-12.8	241 50/50	Longitudinaal 4 metingen	Zelfrapportage	WB	<ul style="list-style-type: none"> - Identiteitsverandering vindt plaats. - Commitmentprocessen namen toe voor de schoolovergang. - Exploratieprocessen en twijfel namen af tijdens en na de schoolovergang

Discussie

Dit onderzoek heeft gekeken naar de effecten van de middelbare schooltransitie op het welbevinden en het schoolsucces, met een focus op de verschillen tussen Nederland en Portugal. Het doel van het onderzoek was antwoord te geven op de vraag: *“In hoeverre verschillen de middelbare schooltransities in Nederland en Portugal?”*. De resultaten laten zien dat deze transitie in beide landen effect heeft op het welbevinden en het schoolsucces. In zowel Nederland als Portugal lijkt de overgang een stressvolle periode te zijn. Er zijn verschillen, die mogelijk kunnen worden toegeschreven aan de verschillen in onderwijssystemen en de leeftijd waarop de overstap naar de middelbare school wordt gemaakt.

Er zijn negatieve effecten van de middelbare schooltransitie op het welbevinden gevonden. In Portugal werden er in de studies van Coelho en Romão (2017) en Coelho, Marchante en Jimerson (2016) afnames in zelfconcept en zelfwaardering gerapporteerd na de overgang naar de middelbare school. Uit de studies van Poorthuis et al. (2014) en Lorijn et al. (2024) blijkt dat ook in Nederland de middelbare schooltransitie gepaard gaat met een afname in zelfwaardering en een toename in gevoelens van eenzaamheid en stress. Ook hier is een mogelijk negatief effect van de middelbare schooltransitie op het welbevinden gevonden.

Het effect van de middelbare schooltransitie op het schoolsucces lijkt in Portugal ook negatief. De studie van Coelho, Sousa en Marchante (2018) veronderstelt dat er een afname is in academische prestaties na de transitie. Zij hebben een interventie ontwikkeld die verbeteringen laat zien op onder andere overgangscijfers. Uit onderzoek van Van Rooijen et al. (2017) in Nederland blijkt niet een direct negatief effect van de transitie op het schoolsucces. Zij rapporteerden dat leerlingen die niet bleven zitten na vier jaar op het niveau zaten dat aan het eind van de basisschool werd geadviseerd. Wel blijkt uit hun studie dat afstromen naar een lager niveau vaker voorkwam dan opstromen naar een hoger niveau. Dit kan duiden op een mogelijk negatief effect van de transitie op het schoolsucces. Leerlingen presteren mogelijk beneden hun niveau in de periode na de transitie.

Naast bovengenoemde effecten werd er in Nederland ook een significant interactie effect gevonden tussen welbevinden en schoolsucces. De studie van Van Batenburg-Eddes en Jolles (2013) toonde aan dat er een significante relatie bestaat tussen verminderd emotioneel welzijn op school en onderpresteren.

Er zijn verschillen op te merken tussen Nederland en Portugal. Waar het beeld in Portugal veelal negatief is, worden er in Nederland ook positieve relaties gerapporteerd tussen de middelbare schooltransitie en het welbevinden. Lorijn et al. (2024) rapporteren namelijk een positieve relatie tussen de transitie en sociale relaties bij leerlingen. Daarnaast laat het

onderzoek van De Moor, Van Der Graaf en Branje (2023) zien dat leerlingen gemiddeld gezien een gezonde identiteitsontwikkeling doormaken gedurende de middelbare schooltransitie. Wat betreft de invloed van de transitie op het schoolsucces worden er in Portugal mogelijke negatieve effecten gevonden. De grootste studie in Nederland van Van Rooijen et al. (2017) laat geen effect zien van de transitie op het schoolsucces. Deze studie wordt als meest toonaangevend gezien binnen de Nederlandse studies aangezien de populatie aanzienlijk groter is dan de overige studies. Ook hierin zijn er dus verschillen tussen de twee landen.

Er kan geconcludeerd worden dat de overgang naar de middelbare school in zowel Nederland als Portugal effect heeft op het welbevinden en het schoolsucces van leerlingen, en dat deze effecten in Portugal negatiever zijn dan in Nederland, en dus verschillen. De gevonden effecten zijn met name in Portugal veelal negatief. De studies in Nederland laten voor een deel een positief effect van de transitie op het welbevinden zien. Daarnaast laat de grootste studie in Nederland van Van Rooijen et al. (2017) geen direct effect zien van de transitie op het schoolsucces. Deze conclusie lijkt aan te sluiten bij de theorie dat leerlingen, naarmate zij ouder worden, veranderingen beter te lijken kunnen verwerken (Andrews & Bishop, 2012) en daarnaast in de vroege adolescentie cruciale vaardigheden ontwikkelen, zoals emotionele intelligentie (Adeyemo, 2005) en zelfregulatie (Symonds, 2009), om de middelbare schooltransitie beter te kunnen doorstaan. De transitie vindt in Nederland immers op latere leeftijd plaats dan in Portugal. Het is dus mogelijk dat een transitie op latere leeftijd een minder negatief of zelfs positief effect heeft op het welbevinden en het schoolsucces.

Beperkingen

De huidige studie kent een aantal beperkingen. Zo is er geen eenduidige definitie van de begrippen welbevinden en schoolsucces. In de geïncludeerde studies worden dan ook verschillende aspecten van welbevinden en schoolsucces onderzocht. Hierdoor is het lastiger om de resultaten met elkaar te vergelijken en een algemene conclusies te trekken over het effect van de transitie op het welbevinden en het schoolsucces. Daarnaast is er in deze studie in de meeste gevallen geen rekening gehouden met achtergrondvariabelen zoals de cultuur van het land, etnische achtergrond of geslacht. Alleen de studie van Van Batenburg-Eddes en Jolles (2013) heeft gecorrigeerd op deze achtergrondvariabelen.

Ook zijn de bevindingen uit dit onderzoek beperkt generaliseerbaar. Dit heeft een aantal redenen. Allereerst komt dit door het beperkt aantal studies dat is geïncludeerd in dit onderzoek (N=10). Ten tweede zijn de bevindingen gebaseerd op studies uit twee specifieke landen,

namelijk Nederland en Portugal. Ten derde is er in deze studie ook geen rekening gehouden met het onderwijsniveau van leerlingen.

Verder is er in de resultaten een gebrek aan gegevens die de lange termijn effecten van de schooltransitie op welbevinden en schoolsucces volgen. Alleen de studie van Van Rooijen et al. (2017) heeft gekeken naar de lange termijn effecten. In tegenstelling tot andere Nederlandse studies rapporteerden zij een direct effect van de transitie op het schoolsucces. Verder onderzoek naar de lange termijn is in het kader van dit onderzoek belangrijk om te begrijpen hoe de transitie leerlingen blijft beïnvloeden, ook in de latere stadia van hun schoolcarrière.

Tenslotte was er bij deze studie één onderzoeker betrokken. Hierdoor zou onder andere de selectie van studies vertekend of incompleet kunnen zijn. Het is mogelijk dat een andere onderzoeker andere zoekcriteria had gebruikt en andere studies geïnccludeerd of geëxcludeerd zou hebben. Dit kan leiden tot een verminderde betrouwbaarheid van dit onderzoek.

Praktische implicaties

De bevindingen van de huidige studie bieden inzichten die kunnen worden toegepast om de overgang naar de middelbare school beter te laten verlopen. Scholen kunnen programma's ontwikkelen die gericht zijn op het ondersteunen van leerlingen tijdens de middelbare schooltransitie.

Verder blijkt uit de resultaten dat ouders een belangrijke rol kunnen spelen in het ondersteunen van hun kind in de periode rond de schooltransitie. Hierom zouden bijvoorbeeld scholen informatieavonden kunnen organiseren voor ouders om hen te adviseren over hoe zij hun kind kunnen ondersteunen bij de transitie naar de middelbare school.

Vervolgonderzoek

Uit de huidige studie blijkt met name dat er weinig onderzoek is gedaan naar de langetermijneffecten van de middelbare schooltransitie op welbevinden en schoolsucces. Toekomstig onderzoek zou zich hierop kunnen richten om beter in kaart te brengen welke effecten er op lange termijn zijn en in hoeverre deze effecten verminderen of toenemen. Daarnaast zou toekomstig onderzoek zich kunnen richten op waar verschillen tussen landen door worden veroorzaakt. Specifiek zou er gekeken kunnen worden naar of verschillen in hoe de transitie wordt ervaren in verschillende landen direct kan worden veroorzaakt door leeftijd. We weten nu dat er verschillen zijn, in ieder geval tussen Nederland en Portugal, maar waar deze verschillen nu precies op berusten is niet bekend.

Literatuurlijst

- Adeyemo, David. (2005). The buffering effect of emotional intelligence on the adjustment of secondary school students in transition. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*.ISSN.1696-2095.
- Andrews, C., & Bishop, P. (2012). Middle grades transition programs around the globe: Effective school transition programs take a comprehensive approach to ensuring student success in the middle grades. *Middle School Journal*, 44(1), 8-14.
<https://doi.org/10.1080/00940771.2012.11461834>.
- Benner, A. D. (2011). The transition to high school: Current knowledge, future directions. *Educational Psychology Review*, 23(3), 299-328.
- Cantin, S., & Boivin, M. (2004). Change and stability in children's social network and self-perceptions during transition from elementary to junior high school. *International Journal of Behavioral Development*, 28(6), 561-570. Doi: 10.1080/01650250444000289
- Coelho, V., Sousa, V., & Figueira, A. (2014). The impact of a school-based social and emotional learning program on the self-concept of middle school students. *Revista de Psicodidáctica*, 19, 347-365. Doi: 10.1387/RevPsicodidact.10714
- Coelho, V. A., Marchante, M., & Jimerson, S. R. (2016). Promoting a Positive Middle School Transition: A Randomized-Controlled Treatment Study Examining Self-Concept and Self-Esteem. *Journal Of Youth and Adolescence*, 46(3), 558–569.
<https://doi.org/10.1007/s10964-016-0510-6>
- Coelho, V. A., & Romão, A. M. (2017). O impacto da transição escolar para o 2.º ciclo sobre o autoconceito e a autoestima. *Revista de Psicodidáctica*, 22(2), 85–92.
<https://doi.org/10.1016/j.psicod.2016.10.001>
- Coelho, V. A., Sousa, V., & Marchante, M. (2018). Positive Transition to Middle School: A Multilevel Model Analysis of a Portuguese School Adjustment Program. *The Journal of Positive Behavior Interventions/Journal of Positive Behavior Interventions*, 20(3), 160–171. <https://doi.org/10.1177/1098300717750872>
- De Bruyn, E. H. (2005). Role strain, engagement and academic achievement in early adolescence. *Educational Studies*, 31(1), 15–27.
<https://doi.org/10.1080/0305569042000310930>
- De Moor, E. L., Van Der Graaff, J., & Branje, S. (2023). Identity development across the

- transition from primary to secondary school: The role of personality and the social context. *Self And Identity*, 22(5), 762–782. <https://doi.org/10.1080/15298868.2023.2196087>
- Donaldson, C., Moore, G., & Hawkins, J. (2022). A Systematic Review of School Transition Interventions to Improve Mental Health and Wellbeing Outcomes in Children and Young People. *School Mental Health*, 15(1), 19–35. <https://doi.org/10.1007/s12310-022-09539-w>
- Eccles, J. S. (2004). Schools, Academic Motivation, and Stage– environment Fit. In R. M. Lerner & L. D. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (second ed., pp. 125–153).
- Eurydice. (2024). National Education Systems - Portugal. Retrieved from <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/portugal/overview>
- Langeloo, A., Mascareño Lara, M., Deunk, M. I., Klitzing, N. F., & Strijbos, J. W. (2019). A Systematic Review of Teacher–Child Interactions with Multilingual Young Children. *Review of Educational Research*, 89(4), 536–568. <https://doi.org/10.3102/0034654319855619>
- Lorijn, S. J., Zwier, D., Laninga-Wijnen, L., Huisman, M., & Veenstra, R. (2024). A New School, a Fresh Start? Change and Stability in Peer Relationships and Academic Performance in the Transition from Primary to Secondary School. *Journal Of Youth and Adolescence*. <https://doi.org/10.1007/s10964-024-01991-y>
- Oliveira, Í. M., Taveira, M. D. C., & Porfeli, E. J. (2017). Career Preparedness and School Achievement of Portuguese Children: Longitudinal Trend Articulations. *Frontiers in Psychology*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00618>
- Poorthuis, A. M. G., Thomaes, S., Van Aken, M. A. G., Denissen, J. J. A., & De Castro, B. O. (2014). Dashed Hopes, Dashed Selves? A Sociometer Perspective on Self-esteem Change Across the Transition to Secondary School. *Social Development*, 23(4), 770–783. <https://doi.org/10.1111/sode.12075>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Suldo, S. M., Shaunessy, E., Thalji, A., Michalowski, J., & Shaffer, E. (2015). Sources of stress for students in high school college preparatory and general education programs: Group differences and associations with adjustment. *Adolescence*, 44(176), 925–948.
- Symonds, J. E. (2009). Constructing Stage-environment Fit: Early Adolescents' Psychological

Development and Their Attitudes to School in English Middle and Secondary School Environments.

- Van Batenburg-Eddes, T., & Jolles, J. (2013). How does emotional wellbeing relate to underachievement in a general population sample of young adolescents: a neurocognitive perspective. *Frontiers in Psychology*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00673>
- Van Rooijen, M., Korpershoek, H., Vugteveen, J., & Opdenakker, M. .-C. (2017). De overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs en de verdere schoolloopbaan. *Pedagogische studien*, 94(2), 110- 134. <http://pedagogischestudien.nl/search?identificer=632153>
- Zeedyk, M. S., Gallacher, J., Henderson, M., Hope, G., Husband, B., and Lindsay, K. (2003). Negotiating the transition from primary to secondary school: perceptions of pupils, parents and teachers. *Sch. Psychol. Int.* 24, 67–79. Doi: 10.1177/0143034303024001010

Bijlage I

Transparency checklist (Langeloo et al., 2019)

	Yes	No	Comments
Aims			
Is there a clear statement of the aims and/or research questions of the study?			
Methods			
Is there sufficient information on the participants of the study?			
Data collection: Is the research explicit on how data were collected?			
What is being measured with the collected data?			
What was the procedure followed for data collection?			
Analysis: Is there an in-depth description of the analysis process?			
Results			
Is there a clear statement of the findings?			
<i>Note: Every time a question is answered with a no, an explanation should be written down in the comment section</i>			

Explanation Checklist (Uit Langeloo et al. (2019))

Aims

Was there a clear statement of the aims and/or research questions of the research?

HINT: Consider the following:

- What was the goal of the research
- Why it was thought important
- Its relevance

Methods

Is there sufficient information on the participants of the study?

HINT:

- Is the research explicit on the characteristics of the participants involved in this study (e.g., age, grade, language background, teacher information, N)?
- Does the research give enough information to replicate the study?

Data collection: Is the research explicit on

a. how data were collected?

HINT:

- In the case of a quantitative study: Is the research explicit on with which instruments variables were measured?
- In the case of a qualitative study: Is it explicitly mentioned what data were collected and how they were coded?
- b. What was measured with the collected data?

HINT:

- Is the research explicit on what they are aiming to measure with the collected data (i.e., variables)?
- c. the procedure followed for data collection?

HINT:

- Does the research describe what steps have been taken to collect and code the data?
- Does the research make explicit in what context data have been collected (e.g., how often, the role of the researcher, in what situation/type of activity)?

Analysis: Is there an in-depth description of the analysis process?

HINT: Consider the following:

- If sufficient data are presented to support the findings
- If the research is explicit on the analysis steps that have been taken; that is, how did the research get from data to results?

Results

Is there a clear statement of the findings?

HINT: Consider the following:

- If the findings are explicit
- If there is adequate discussion of the evidence both for and against the researcher's arguments
- If the findings are discussed in relation to the original research question